

5. Перфильева Н. Ю. Специфика вербализации концепта «Погода» средствами русского и английского языков: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Тверь, 2008. 15 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-4>

**CONTEXTUAL AND INTONATIONAL HETEROGENEITY
OF EMOTIONAL INTERJECTIONS OF THE UKRAINIAN
LANGUAGE AS A DETERMINANT OF THE WORD-FORMING
POTENTIAL OF VERBS MOTIVATED BY THEM**

**КОНТЕКСТНА Й ІНТОНАЦІЙНА НЕОДНОРІДНІСТЬ
ЕМОТИВНИХ ВИГУКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЯК ДЕТЕРМІНАТОР СЛОВОТВІРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
МОТИВОВАНИХ НИМИ ДІЄСЛІВ**

Kushlyk O. P.

*Doctor of Philological Sciences,
Professor,
Professor at the Ukrainian Language
Department,
Drohobych Ivan Franko State
Pedagogical University
Drohobych, Lviv region, Ukraine*

Кушлик О. П.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Дрогобицький державний
педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Львівська область,
Україна*

Основоцентричний напрям розвитку української дериватології з випрацюваним словотвірнопарадигматичним механізмом (опертий на словотвірну парадигму як типологізувальний чинник) систематизування фактичного матеріалу забезпечує планомірне, системне вивчення словотвірного потенціалу слів різної частиномовної належності, а в межах них – різних лексико-семантичних груп, лексико-тематичних підгруп тощо, сприяє визначенню впливу на словотвірний потенціал вершинних слів загальнокатегорійного значення їхньої мотивувальної основи, її структури, семантики, функційного навантаження тощо. Щоб з'ясувати дериваційну поведінку слів, належних до різноструктурних й різнокваліфікаційних структурних одиниць, і досягти у висвітленні цих питань максимальної повноти й точності, потрібно, на думку

В. Грещука, охопити дослідженням усю мотивувальну базу української мови, що засвідчить роль кожної структурної одиниці у словотвірних процесах і водночас відобразить усю складність словотвірної системи української мови [5, с. 25–26].

Ядро мотивувальної бази українського словотвору становить дієслово, що зумовлено низкою причин, зокрема: вербоцентризм граматичного ладу української мови як характерною ознакою, яка полягає в особливій ролі дієслівного предиката в реченні з його «особливою конструктивною функцією та домінуютьною позицією» [13, с. 153], відповідними зв'язками з різними лексико-граматичними класами слів, детермінованими цією особливою роллю дієслова в реченні, його історичною (генетичною) похідністю, семантичною багатомірністю, граматичною складністю тощо [12, с. 326].

Релевантним критерієм спроможності дієслівної основи продукувати деривати є походження дієслова і відповідно його кваліфікація як первинного (непохідного) чи вторинного (похідного), оскільки, за свідченням дериватологів, похідність слів як твірних одиниць уже частково зменшує дериваційні потужності його [6 с. 37; 21, с. 146; 7, с. 258–259]. Свій вплив на словопороджувальну спроможність вершинних дієслів має також джерело похідності, тобто частининомвний статус мотивувальних слів, кількісний обсяг цих слів, їхня семантика, частота вживання в мовленні, здатність вступати в логіко-сміслові відношення тощо. За свідченням лінгвістів, утворення дієслів від прикметникових основ більш регулярне, ніж від основ іменників [11, с. 136]. Це зумовлено, по-перше, семантичною близькістю одиниць цих лексико-граматичних класів і кваліфікацією їх як ознакових слів, що певною мірою прогнозує їхню поведінку в словотвірних процесах [10, с. 309–310; 17, с. 75], по-друге, більш чіткими критеріями систематизування утворених дієслів, що сприяє усталенню тієї чи тієї структурно-семантичної одиниці (відад'єктивні дієслова уналежують до трьох структурно-семантичних типів: 1) інхотативів, тобто дієслів зі словотвірним значенням «набувати / набути ознаки, названої твірним прикметником»; 2) есивів, тобто дієслів зі словотвірним значенням «виявляти / виявити ознаку, названу твірним прикметником»; 3) каузативів, тобто дієслів зі словотвірним значенням «наділяти / наділити ознакою, названою твірним прикметником» [2, с. 38–49; 18, с. 5; 19, с. 5; 11, с. 137]) за рахунок активного творення слів, які постають за тими чи тими зразками. Досить системними у продукуванні похідних, незважаючи на те, що кількісно поступаються і відад'єктивним, і відсубстантивним, є відзвуконаслідувальні дієслова,

що спричинено здебільшого їхньою однозначністю, мінімальною залежністю у вираженні того чи того семантичного відтінку від контексту, обмеженим набором словотворчих засобів, які переводять звуконаслідувальне слово до дієслівної основи [12, с. 322]. Група відвигукових дієслів української мови не є численною. Проте об'єктивність відображення особливостей словотвірної поведінки похідних дієслів зокрема й усієї дериваційної системи української мови загалом, як уже зазначалося, полягає в тому, щоб охопити аналізом усі класи слів, констатувати кількісні і якісні показники результатів цього аналізу й тоді доходити узагальнень щодо словотвірної поведінки конкретного класу слів, чинників, які сприяють або не сприяють словотвірній активності тих чи тих.

Відвигукова лексика української мови – це сукупність питомоукраїнських слів, утворених за наявними в мові моделями та відповідними засобами словотвору від вигукових основ [9, с. 4]. Звідси відвигуковими дієсловами є дієслова, мотивовані вигуками як особливим лексико-граматичним класом слів, статус якого в системі частин мови й досі кінцево не визначений, про що свідчить неодностойність науковців стосовно цієї проблеми (див.: [1, с. 34–40; 3, с. 376; 14, с. 5; 20, с. 238]). Словотворчим засобом, який здебільшого переводить вигукову основу до дієслівної, є суфікс *-а- / -ка-*, напр.: *аговкати, гейкати, айкати, акати, екати, ехкати, ойкати, окати, огокати, ухкати, нукати, вйокати, собкати, тпрукати, цитькати* та ін.

Відвигукові дієслова в ролі вершин словотвірних парадигм – з урахуванням відомих у лінгвоукраїністиці семантичних класифікацій вигуків, які запропонували Л. Мацько [15, с. 59], К. Городенська [3, с. 382–383], О. Курило [9, с. 5–6], І. Жагаляк [8, с. 29–33], В. Горпинич [4, с. 304–305] та ін., і превалюванням у цих класифікаціях думки щодо незаперечного вирізнення емоційних та імперативних вигуків (з більшим чи меншим ступенем конкретизації їх контекстним чи ситуативним оточенням) – об'єднано у два структурно-семантичні типи: відвигукові дієслова, мотивовані емоційними вигуками, та відвигукові дієслова, мотивовані імперативними вигуками.

Помітно більшу за обсягом групу становлять емоційні відгуки, контекстне оточення й відповідна інтонація яких здатні виражати різні емоції й почуття людини, її фізичні й психічні стани, зокрема: радість, захоплення, ніжність, повагу, піднесення, здивування, сумнів, страх, вагання, певність зневагу, осуд, докір, обурення, невдоволення, злість, презирство та ін., напр.: *а! е! о! і! у! ай! ой! ах! ох! ій! ух! ем! ба! фе! фу! тьху! хм!* та ін. Щобільше, часто вигуки є багатозначними і власне один

вигук у різних контекстах здатен виражати кілька лексико-семантичних варіантів. Прикладом цього може слугувати вигук *a!*, який, згідно з даними лексикографічних джерел, у певному контексті і з відповідною інтонацією експлікує такі значення: ‘здогад’, ‘здивування’, ‘незадоволення’, ‘досаду’, ‘погрозу’, ‘злорадство’, ‘переляк’, ‘відчай’, ‘біль’, ‘насмішку’, ‘жаль’ (СУМ, I, с. 2; СУМ-20, I, с. 68; ВТССУМ, с. 1). Докладний аналіз функціонування вигука *a!* в інших контекстах уможливив дослідникам, окрім кодифікованих значень, виявити й некодифіковані значення. Серед них – ‘агресія’, ‘байдужість’, ‘відмахнутися’, ‘злість’, ‘зрозуміло’, ‘рішучість’, ‘обурення’, ‘повчальний тон’, ‘привітне впізнання’, ‘пригадування’, ‘радість, захоплення’, ‘розгубленість’, ‘стурбованість, сполоханість’, ‘тріумф’ [16, с. 30–31].

Дієслова, утворені від емоційних вигуків, певною мірою теж зберігають семантику твірного слова. Проте розпізнати її знову ж таки можна лише з оперттям на контекстне оточення й залежну від цього інтонацію.

Словотвірний потенціал похідних дієслів української мови, мотивованих емоційними вигуками, зумовлений передусім категорійним статусом відвигукових дієслів у реченні з передбачуваною валентністю як показником семантичних позицій потенційно можливих девербативів, експлікуванням відвигуковими дієсловами категорії неможовості, залежною від контекстного оточення й відповідної інтонації семантикою вигука як твірного з можливим розвитком багатозначності в похідному дієслові.

Література:

1. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наукова думка, 1988. 255 с.
2. Городенська К. Г. Структура відіменних дієслів. К. Г. Городенська, М. В. Кравченко. Словотвірна структура слова (відіменні деривати). Київ : Наукова думка, 1981. С. 20–108.
3. Городенська К. Г. Розділ 9. Слова-речення. *Іван Вихованець, Катерина Городенська. Теоретична морфологія української мови*. Київ : Пульсари, 2004. С. 374–390.
4. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник. Київ : Академія, 2004. 335 с.
5. Грещук В. В. Формування основоцентричної дериватології. *В. В. Грещук, Р. О. Бачкур, І. Ф. Джочка, Н. М. Пославська. Нариси*

з основоцентричної дериватології / за ред. Василя Грещука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. С. 19–27.

6. Грещук В. В. Дериваційно релевантні параметри твірних слів. В. В. Грещук, Р. О. Бачкур, І. Ф. Джочка, Н. М. Пославська. *Нариси з основоцентричної дериватології* / за ред. Василя Грещука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. С. 28–38.

7. Джочка І. Ф. Дериваційний потенціал дієслів із семантикою створення об'єкта. В. В. Грещук, Р. О. Бачкур, І. Ф. Джочка, Н. М. Пославська. *Нариси з основоцентричної дериватології* / за ред. Василя Грещука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. С. 179–259.

8. Жагаляк І. Семантичні особливості інтер'єктивів. *Studia Methodologica*. 2003. Вип. 13. С. 26–33.

9. Курило О. Й. Відвигукова лексика сучасної української літературної мови : склад та структура : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Ужгород, 2001. 20 с..

10. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови : Морфологія. Вид. 2, уточн. і доп. Вінниця : «Поділля-2000», 2003. 464 с.

11. Кушлик О. П. Словотвірна парадигматика похідних дієслів в українській мові : монографія. Дрогобич : Коло, 2015. 384 с.

12. Кушлик О. П. Типологія словотвірних парадигм похідних дієслів в українській мові : дис. на здобуття наук. ступ. докт. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2016. 508 с.

13. Леута О. І. Сучасні інтерпретації дієслівного предиката в структурі речення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов*. 2017. Вип. 15. С. 152–163.

14. Мацько Л. І. Інтер'єктиви в українській мові : навчальний посібник. Київ : КДПІ, 1981. 130 с.

15. Мацько Л. І. Семантика вигуків та звуконаслідувань. *Українська мова і література в школі*. 1985. № 2. С. 56–62.

16. Мельник О. Семантика вигука А в українській мові. *Українське мовознавство*. 2011. № 42. С. 26–40.

17. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. Изд. 7. Москва : Учпедгиз, 1956. 511 с.

18. Пузік А. А. Відприкметникові дієслова у німецькій, англійській та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17. Донецьк, 2000. 21 с.

19. Сорочан О. В. Лексико-семантичні групи відприкметникових дієслів (семантичний та функціональний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. 18 с.

20. Украинская грамматика / отв. ред. В. М. Русановский. Київ : Наукова думка, 1986. 359 с.

21. Skarżyński M. Słowotwórcze gniazda odczasownikowe (charakterystyka wstępna). Słowotwórstwo gniazdowe : Historia, metoda, zastosowania / pod red. Mirosława Skarżyńskiego. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2003. S. 137–155.

Довідкова література

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

СУМ – Словник української мови : в 11-ти т. Київ : Наукова думка, 1970 . Т. I. 799 с.

СУМ-20 – Словник української мови : у 20 т. / гол. наук. ред. В. М. Русанівський. Київ : Наукова думка, 2010. Т. I : А–Б. 912 с.;

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-5>

STYLISTIC IDENTIFICATION OF NON-FICTION TEXTS IN MODERN LINGUISTICS

СТИЛЬОВА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТЕКСТІВ «НЕФІКЦІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ» В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Medved O. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
Applied Linguistics,
National Aerospace University
«Kharkiv Aviation Institute»
Kharkiv, Ukraine*

Медведь О. В.

*кандидатка філологічних наук,
доцентка,
доцентка кафедри прикладної
лінгвістики,
Національний аерокосмічний
університет
імені М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
м. Харків, Україна*

Розвиток сучасного мистецтва слова позначений тим, що «на зміну белетристиці, побудованій на художньому узагальненні, домислі, приходять література документа й факту» [1, с. 4]. Відтак і об'єктом уваги дослідників дедалі частіше стає так звана «нефікційна література», або, як її